

УДК 374.015.31:316.42(477)“1920/1950”(045)

В. А. КЛІМЧУК

старший викладач

КЗ “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” ХОР

СТАН РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У 20–50-ТІ РР. ХХ СТ.

У статті репрезентовано системний аналіз наукових джерел інформації щодо проблеми соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти в Україні у 20–50-ті рр. ХХ ст. За авторською логікою, весь масив наукових джерел було розподілено на такі дослідницькі напрями: наукові праці, в яких висвітлено погляди дослідників на сутність соціального виховання неповнолітніх; теоретичні доробки, в яких висвітлено специфіку дозвіллевої діяльності, та праці, присвячені важливим осередкам дозвіллевої сфери – закладам позашкільної освіти; історико-педагогічні дослідження, в яких було розглянуто напрями виховання дітей та молоді в 20–50-ті рр. ХХ ст. Доведено, що порушена проблема потребує подальшого поглибленого опрацювання в контексті загострення соціальних проблем в Україні та необхідності пошуку шляхів їх вирішення через посилення соціально-виховного впливу на підростаюче покоління.

Ключові слова: соціальне виховання, заклади позашкільної освіти, 20–50-ті рр. ХХ ст., підростаюче покоління, історико-педагогічні дослідження.

Питання оновлення та вдосконалення сучасної системи соціального виховання підростаючого покоління набувають наразі особливої актуальності, адже досить швидкі соціально-економічні перетворення в Україні зумовлюють важливість більш ефективного підходу до створення освітнього навчально-виховного простору, в тому числі й позашкільного. Постає гостра потреба в науково обґрунтованій цілісній сучасній системі соціального виховання, що охоплює заклади середньої освіти, позашкільні навчальні заклади, дозвіллеву діяльність, організацію молодіжних об'єднань, а також яка могла б захистити підростаюче покоління від негативних наслідків кризи, яку переживає країна.

Сучасний стан педагогічної науки вимагає не лише розгляду цього процесу в контексті гуманізації освіти, виховання та розвитку творчої особистості, її соціалізації, а й перегляду теоретико-методологічних основ позашкільної освіти, розроблення й практичного впровадження сучасних навчально-виховних, розвивальних технологій і систем. Зростає значення виховання в людини таких особистісних якостей, завдяки яким вона поступово стає активним суб'єктом соціальної взаємодії. Основний зміст позашкільної освіти на сьогодні передбачає забезпечення процесу соціалізації та саморозвитку особистості з використанням технологій навчання й виховання, реалізації суб'єкт-суб'єктної, партнерської взаємодії педагога та вихованця в навчально-виховному процесі та різнобічній діяльності. Разом з цим, розвиток позашкільної освіти потребує не лише нових методик і технологій навчально-виховної, методичної роботи, а й інтеграції компетент-

нісного та культурологічного підходів, співпраці всіх соціальних інституцій з метою створення умов для виховання та розвитку особистості на основі високої інноваційної та креативної діяльності позашкільного освітнього закладу, чіткої взаємодії педагогів, дітей, батьків, громади, держави [6, с. 91–99].

Джерельну базу дослідження становлять: дослідницькі праці науково-методологічного характеру, присвячені проблемам соціального виховання дітей у різних осередках, зокрема в позашкільних закладах освіти в Україні (О. Безпалько, Н. Максимовська, О. Рассказова, А. Рижанова, Т. Сущенко, С. Харченко та ін.), історико-педагогічні дослідження (В. Балахтар, В. Вербицький, А. Возняк, С. Горбенко, О. Кравченко, Л. Штефан та ін.).

Детально дослідивши історіографію вивчення обраного нами періоду, бачимо, що ґрунтовного та цілісного дослідження цієї проблеми досі не проводили, лише окремі її аспекти було висвітлено на сторінках історико-педагогічних праць, що підтверджує актуальність обраної теми.

Мета статті – висвітлення стану розробки проблеми соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти в Україні в 20–50-ті рр. ХХ ст.

У межах досить широкого проблемного кола досліджень, у яких висвітлено ті чи інші аспекти проблеми соціального виховання дітей у позашкільних закладах освіти в Україні в 20–50-ті рр. ХХ ст., конкретизуємо ключові *наукові напрями*, що безпосередньо пов'язані з порушеною нами проблематикою:

- теоретичні доробки, присвячені вивченню психолого-педагогічних і соціально-педагогічних аспектів впливу вільного часу на розвиток особистості, функцій та принципів дозвілля, дослідженню основних засад його організації, специфіки позашкільної діяльності;
- наукові праці, в яких висвітлено погляди дослідників на сутність соціального виховання неповнолітніх;
- історико-педагогічні напрацювання, в яких досліджували напрями виховання дітей та молоді в Україні в ХХ ст., у тому числі й у період з 20-х по 50-ті рр. ХХ ст.

Під час аналізу наукових досліджень, що належать до *першого визначеного напрямку*, який поєднує розвідки щодо психолого-педагогічних і соціально-педагогічних аспектів впливу вільного часу на розвиток особистості, функцій та принципів дозвілля, встановлено, що існує ціла низка відповідних наукових праць. Аналіз поглядів учених (В. Артемов, А. Гордон, Б. Грушин, Г. Зборовський, Е. Клопов, І. Малінова, Г. Орлов, В. Орлов, В. Патрушев, Г. Пруденський та ін.) показав, що їх дослідження стосуються проблем визначення категорії “вільний час”, його структури та змісту; розгляду факторів, які впливають на раціональне використання вільного часу; аналізу особливостей вільного часу різних груп населення, в тому числі й дітей та молоді; визначення взаємозв'язку вільного часу з

працею, освітою, культурним рівнем тощо; соціального регулювання вільного часу.

Встановлено, що до порушеної проблеми зверталися й представники класичної педагогічної думки: Я. Коменський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький, пов'язуючи вільний розвиток особистості саме з правильною організацією її життєдіяльності, враховуючи фактор вільного часу.

Великий інтерес становлять праці сучасних учених, які зробили значний внесок у розробку проблеми організації вільного часу підростаючого покоління (Г. Бочарова, Г. Євсєєва, І. Кон, Д. Махов, А. Мудрик, С. Шмаков); вони висвітлювали проблеми раціонального використання вільного часу дітей, визначили критерії культури вільного часу, запропонували нові форми й методи культурно-дозвілєвої діяльності тощо.

Узагальнюючи погляди вчених, встановлено, що в межах першого дослідницького напрямку вільний час дитини розглядають як важливу частину позанавчального часу, що є сферою формування й вияву різних рівнів вільної життєдіяльності, безпосередньо спрямованих на всебічний і гармонійний розвиток особистості, її потреб, інтересів, схильностей.

На основі аналізу наукових праць українських дослідників (В. Бочелюк, А. Воловик, В. Воловик, Т. Дем'янюк, І. Петрова, В. Піча) з'ясовано, що в теорії існує розмежування між поняттями “дозвілля”, “вільний час” і “позашкільна сфера”. Зокрема, окреслюючи відповідне термінологічне поле, Н. Максимовська довела, що дозвілля визначається як історичне та соціально-культурне явище, яке ґрунтується на задоволенні дозвілєвих потреб у відповідній діяльності соціальних суб'єктів у вільний час у спеціально створеному просторово-інституціональному середовищі [5, с. 3–4]. У цьому ж контексті І. Сидор уточнює, що дозвілєва діяльність визначається як сукупність видів діяльності, що здійснюються у вільний час, водночас реалізуючи функцію відновлення фізичних і психічних сил людини; як активність заради власного задоволення, розваги, самовдосконалення або досягнення інших цілей за власним вибором. Також автор зробила спробу визначити складові дозвілєвої діяльності, а саме: психологічну, освітню, соціальну, релаксаційну, фізіологічну, естетичну [6, с. 9–11].

Як бачимо, зазначені дослідники зосереджуються на питанні визначення сутності поняття “дозвілля” та взаємопов'язаних із ним дефініцій. Так, окрім основного поняття “дозвілля”, яке є родовим відносно інших категорій, Н. Максимовська тлумачить поняття так: “сфера дозвілля” – це складник загального соціально-культурного простору, що відображає актуальний стан дозвілєвих потреб, розмаїття видів і змістового наповнення дозвілєвої діяльності щодо їх задоволення у відповідній інфраструктурі; “дозвілєва діяльність” – ціннісно зумовлене вільне обрання та здійснення активних дій соціальними суб'єктами з метою задоволення духовних і соціальних потреб у дозвілєвому просторово-інституціональному середовищі; “просторово-інституціональне середовище сфери дозвілля” – специ-

фічні заклади культури, туризму, мистецтва та безпосередньо не призначені для цього установи, де реалізуються потреби й здійснюється дозвіллева діяльність (зклади освіти, соціальної сфери, обслуговування, ЗМІ тощо) [5, с. 17–18].

Більш наближеним до проблематики позашкілля є розуміння дозвілля, наведене в праці Т. Корнієнко. Проведене автором дослідження дало підстави визначити організацію дозвілля школярів як планомірну діяльність вихователів (педагогів, батьків), освітніх і соціокультурних інститутів (шкіл, позашкільних закладів, гуртків, клубів, театрів, кінотеатрів, дитячих оздоровчих таборів тощо), органів управління освітою, яка передбачає керівництво, планування та забезпечення (змістове, методичне, інформаційне, кадрове, матеріальне) дозвілля учнів з метою гармонійного розвитку, зміцнення фізичного й духовного здоров'я, самовдосконалення учнів, створення умов для їх активного відпочинку [4, с. 11].

За висновками вчених, у педагогічній науці за останні роки значно посилювалася увага до дослідження проблем позашкільної освіти. Педагогічні аспекти навчання й виховання учнів у позашкільних навчальних закладах висвітлюють у багатьох дослідженнях. Зокрема, питання педагогічного процесу в позашкільних навчальних закладах висвітлено в працях Т. Суцєнко; розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні – В. Вербицького; теоретико-методичних основ екологічної освіти та виховання учнів у позашкільних навчальних закладах – Г. Пустовіта; концепції краєзнавчої освіти та виховання в позашкільних навчальних закладах – В. Обозного; формування в молодших школярів дбайливого ставлення до природи в позаурочній виховній роботі – О. Грошовенко; психологічних умов розвитку екологічної свідомості старшокласників у системі позашкільної освіти – О. Мамешіної; організації та проведення занять предметно-технічних гуртків – Є. Мегема; формування освітнього середовища клубу закладу додаткової освіти – М. Катуніної; педагогічних основ вивчення інформатики в системі додаткової освіти – О. Астаф'євої; морального виховання молодших школярів у позаурочній та позашкільній діяльності – О. Матвієнко; формування національної самосвідомості учнів у позашкільних навчальних закладах – А. Ращенко; системи управління виховною роботою зі школярами в регіоні – С. Шевченка; формування морально-ціннісних орієнтацій у дівчат-підлітків в умовах взаємодії школи та позашкільних закладів – Н. Сінькевич; морально-етичної діяльності дітей в умовах позашкільного закладу – О. Мироненко; моделювання етично-естетичного виховання в системі додаткової освіти – І. Плясецької; трансформації традиційної обрядовості та її використання в сучасній педагогічній, культурно-дозвіллевій діяльності установ культури – О. Кузика; соціально-педагогічних умов формування фізичного здоров'я підлітків у позашкільній роботі – А. Сват'єва; розвитку основ гуманістичного світогляду молодших школярів засобами українського національного виховання – Г. Усачової; формування екологічної культури дітей у закладах додаткової

освіти – Н. Сотникової та ін. Так, питання розвитку технічних здібностей учнів представлено в дослідженнях О. Білошинського, І. Волощука, Г. Левченка; організаційно-педагогічних умов соціальної адаптації учнів 5–9-х класів у позашкільних навчальних закладах – О. Литовченко; соціального становлення особистості підлітка в тимчасових об'єднаннях за інтересами – О. Карпенко; системи роботи позашкільних закладів із формування активної життєвої позиції старшокласників – І. Рябченко; додаткової освіти дітей як засобу їх творчого розвитку – В. Березіної; педагогічних умов розвитку технічної творчості учнів – Ю. Бельмача; розвитку в школярів інтересу до транспортної техніки в процесі її макетування й конструювання в позашкільних навчальних закладах – Д. Лебедева; організаційно-педагогічних умов соціального становлення дітей у багатопрофільному закладі додаткової освіти дітей – А. Золотарьової; педагогічних умов розвитку творчої активності молодших школярів у гуртковій роботі – Н. Тверезовської; самовизначення та самореалізації як мотиву участі старшокласників у гуртковій роботі – О. Баришевої; формування активної життєвої позиції підлітків у клубних об'єднаннях за інтересами – Н. Пономарчук; особистісного самовизначення школяра в діяльності комплексного позашкільного навчально-виховного закладу – О. Семенова; професійного становлення молоді – В. Рибалка; професійного самовизначення учнів у позашкільних навчальних закладах – Н. Жемери; соціально-педагогічних основ діяльності МАН як фактора формування творчої особистості – Л. Ковбасенко; організації творчої діяльності учнів у позашкільному закладі – О. Рассказової; організації пошукової діяльності учнів у позашкільних закладах освіти – В. Редіної; розвитку творчого потенціалу учнів в умовах системи додаткової освіти – Н. Дворцової; корекції девіантної поведінки підлітків в умовах сучасного позашкільного навчального закладу – Т. Окушко; формування дозвілєвої культури молодших школярів засобами дитячого фольклору – Т. Чернігівець; педагогічних особливостей додаткової освіти в галузі художньо-творчого розвитку учнів – Л. Цветкової; виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі – О. Коркішко; національно-патріотичного виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу – Т. Гавлітіної; формування гуманістичних цінностей підлітків у позашкільних навчальних закладах туристсько-краєзнавчого профілю – В. Лопатинської; виховання моральних основ культури поведінки підлітків у позаурочній діяльності – Н. Хамської та ін.

Під час аналізу наукових праць, де висвітлено погляди дослідників на сутність соціального виховання неповнолітніх, які ми об'єднали в *другий дослідницький напрям*, встановлено, що проблеми соціального виховання досить активно досліджували в українській та зарубіжній науці в межах проблем соціалізації протягом усього минулого століття.

Розглядаючи праці зарубіжних учених, ми встановили, що найбільший внесок у розробку теоретичних основ різноманітних соціальних теорій зробили М. Бугле, Г. Гідінгс, Е. Дюркгейм, Г. Лебон, Т. Парсонс та ін.

Розроблені ними загальнотеоретичні підходи наприкінці ХХ ст. стали фундаментом для формування цілого спектра підходів до дослідження проблем соціалізації особистості: соціально-філософського (С. Батенін, В. Москаленко, П. Паригін та ін.); соціально-психологічного (Г. Андрєєва, С. Белічева, Я. Коломінський, І. Кон, О. Леонтєв, М. Лукашевич, А. Петровський, С. Раззуваєв та ін.) та соціально-педагогічного (О. Белінська, В. Бочарова, Л. Ваховський, Б. Вульфів, О. Газман, В. Горенко, Н. Заверико, Ю. Загородній, І. Зверєва, А. Капська, І. Ковальчук, О. Куш, Н. Лавриченко, Л. Міщик, А. Мудрик, А. Рижанова, С. Савченко, Т. Стефаненко, Л. Столярчук, С. Харченко та ін.). Найбільш цікавим у межах нашого наукового пошуку є останній. Наголосимо, що в межах цього підходу автори дещо по-різному визначають сутність соціального виховання. Так, О. Бурим під час дослідження на тему “Соціальне виховання молодших школярів у приватних загальноосвітніх навчальних закладах” зазначає, що соціальне виховання – це відносно контрольований процес соціо-біогенетичного розвитку особистості на всіх вікових етапах у ході її неперервної соціалізації. При цьому соціальний розвиток автор розглядає як загальний процес соціального становлення людини; соціалізацію – розвиток, зумовлений конкретними соціальними умовами; соціальне виховання – відносно соціально-контрольований процес розвитку під час її соціалізації [1, с. 3–4].

Досліниця К. Чертова також визначає соціальне виховання як цілеспрямований процес, наголошуючи, що він сприяє засвоєнню системи соціальних знань, норм і цінностей, соціального досвіду й забезпечує ефективну регуляцію соціальної поведінки особистості. Саме тому, за переконанням автора, освітньо-виховні заклади повинні не тільки дбати про навчання, а й упроваджувати накопичений соціальний досвід у виховний процес для того, щоб сприяти соціальному розвитку вихованців і формуванню повноцінних громадян України [8, с. 5].

На нашу думку, доцільні є також розкриття сутності поняття “соціальне виховання” як складової виховання. Зміст, мета та засоби соціального виховання мають свою специфіку, а саме – педагогічно орієнтовану та доцільну систему допомоги у вихованні дітей, яка необхідна в період їх входження до соціального життя.

На основі аналізу праць учених (О. Безпалько, В. Заверико, І. Зверєва, Л. Міщик, В. Поліщук, А. Рижанова та ін.) щодо порушеної проблематики, визначимо соціальне виховання дітей та молоді як розвиток людини в спеціально організованих виховних інститутах у процесі планомірного створення умов для її відносно цілеспрямованого позитивного розвитку та духовно-ціннісного орієнтування. Це багаторівневий процес засвоєння знань, норм поведінки, відносин у суспільстві, в результаті якого особистість стає повноправним членом суспільства.

Розкриваючи ступінь розробки проблеми в історичному вимірі, звернемося до праць учених, які ми умовно поєднали в *третьій дослідницькій напрям* – історико-педагогічні дослідження, в яких було розглянуто про-

блеми виховання дітей та молоді в Україні в ХХ ст., в тому числі в період з 20-х по 50-ті рр. ХХ ст.

Аналізуючи праці вчених, ми встановили, що значний інтерес викликає історичний період – 20-ті рр. ХХ ст., який характеризувався переглядом мети, завдань, форм і методів соціального виховання особистості з нових позицій (О. Залужний, Т. Лубенець, А. Макаренко, О. Музиченко, І. Соколянський, Я. Чепіга та ін.).

Окремі аспекти соціального виховання в історичному вимірі розглядали О. Коберник, Т. Кравченко, В. Кузь, І. Осадченко, Д. Пашенко, В. Шахрай та ін. У дисертації Т. Цибулько було розглянуто розвиток ідей соціального виховання в українській педагогічній теорії та практиці 20–30-х рр. ХХ ст. У дослідженні виявлено особливості й тенденції розвитку українського соціального виховання в 20–30-х рр. ХХ ст. як цілісності. Автор дає визначення соціального виховання як цілеспрямованої діяльності з метою розвитку особистості, засвоєння нею системи соціальних знань і цінностей, соціального досвіду та норм соціальної поведінки. В ньому бере участь не тільки школа, а й інші інститути соціалізації: сім'я, освіта, культура, релігія. Проблеми соціального виховання надзвичайно актуалізуються на переломних етапах розвитку суспільства [8, с. 12–14].

Розглядаючи проблему формування характеру особистості в історії розвитку української педагогічної думки (60-ті рр. ХІХ ст. – 60-ті рр. ХХ ст.), М. Галів у кандидатській дисертації на основі аналізу характерологічної спадщини українських педагогів досліджуваного періоду робить висновки, що розумова та фізична діяльність вихованців для розвитку їх характеру повинна бути цілеспрямованою, зорієнтованою на високу суспільну мету, самостійною, активною, відповідати інтересам і здібностям вихованця; містити елемент змагання в контексті колективного співжиття [3, с. 4–5].

На основі аналізу праць учених, які ми зарахували до третього напрямку, визначаємо соціальне виховання підростаючого покоління як заздалегідь прогнозований, спеціально організований та керований процес набуття дітьми необхідних соціальних знань, умінь і навичок для подальшого якісного відтворення їх у своєму житті, внаслідок чого молоді люди повинні мати досвід у міжособистісній взаємодії, вирішенні проблем, набути суб'єктності, мати власний світогляд, свою думку. Для створення нової системи соціального виховання необхідними є, на наш погляд, вивчення та врахування найкращого досвіду українського народу, митців, педагогів, науковців тощо. А при її реалізації не треба забувати, що необхідного результату можна досягти за умови, коли діти та молодь свідомо обирають цінності, які їм пропонують, без нав'язування та примусу. Для цього варто показати, що те, що їм пропонують, є цікавим, корисним для становлення їх особистості, це досвід, традиції власного народу. Все це було б своєрідним підґрунтям для формування сучасного громадянина глобалізованого суспільства, який знає, пам'ятає та цінує власні корені, свідомо ідентифікує себе з нацією.

Отже, безперечно, система позашкільної освіти та виховання повинна базуватися на історично зумовлених традиціях виховання особистості, створених представниками різних національних спільнот України, суспільних і родинних цінностях, ідеях, поглядах, переконаннях, ідеалах і реалізовуватися позашкільними та іншими закладами освіти.

Висновки. Загалом, ґрунтовний аналіз широкого кола філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних, соціально-педагогічних, а також міжпредметних досліджень щодо проблеми соціального виховання дітей у закладах позашкільної освіти в Україні в 20–50-ті рр. ХХ ст. засвідчив її актуальність і недостатню розробленість та забезпечив системне впорядкування опрацьованих джерел за такими проблемними напрямками:

- теоретичні доробки, присвячені аналізу психолого-педагогічних і соціально-педагогічних аспектів впливу вільного часу на розвиток особистості, функцій та принципів дозвілля, дослідженню основних засад його організації, специфіки позашкільної діяльності (Л. Аза, В. Балахтар, І. Бешкіна, І. Бех, Т. Биковський, О. Богданова, В. Бочелюк, О. Бурим, В. Воловик, А. Воловик, І. Гутник, А. Денисенко, А. Золотарьова, І. Зязюн, В. Коротєєва, В. Кірсанов, М. Максимовська, Т. Окушко, С. Сергієнко, В. Перебенесюк, І. Петрова, В. Піча, С. Пішун, М. Поплавський, Н. Флегонтова, Н. Цимбалюк, Т. Чернігівець, А. Шауренко та ін.); праці, присвячені закладам позашкільної освіти як важливим осередкам дозвіллевої сфери (В. Берека, А. Бойко, Л. Бондар, А. Герасімова, А. Гуцол, О. Журова, Н. Іллюк, Л. Ковбасенко, Г. Ковганіч, А. Корнієнко, В. Кириченко, Т. Кречотіна, О. Крот, О. Липецький, О. Литовченко, О. Любич, В. Маринич, В. Мачуський, Г. Морміль, Н. Перепелиця, Н. Петлицька, О. Просіна, Г. Пустовіт, О. Рассказова, В. Редіна, І. Рябченко, О. Салтикова, Н. Сидоренко, Т. Суценко, С. Тарасюк, Л. Тихенко, І. Тихонова та ін.);

- наукові праці, в яких висвітлено погляди дослідників на сутність соціального виховання неповнолітніх (І. Албул, О. Баришева, О. Безпалько, О. Биковська, В. Болгаріна, Т. Бондаренко, О. Бурим, О. Волошина, Т. Гавлітіна, О. Диба, Л. Єршова, Н. Заверико, І. Зверева, К. Каліна, Л. Канішевська, А. Капська, Н. Комісаренко, Г. Лактіонова, С. Лобанова, В. Лопатинська, Б. Лихачов, О. Лукашевич, Д. Малков, О. Мальцева, В. Маштакова, Л. Міщик, В. Муромець, Н. Осьмук, А. Петрук, О. Поп, Р. Пріма, Л. Рехтета, А. Рижанова, С. Савченко, О. Семенова, Ю. Степура, О. Сухомлинська, В. Тернопільська, Н. Тимощук, С. Ткачов, С. Харченко, К. Чертова та ін.);

- історико-педагогічні дослідження, в яких було розглянуто напрями виховання дітей та молоді в Україні в ХХ ст., у тому числі в період з 20-х по 50-ті рр. ХХ ст. (І. Андрухів, О. Белошицький, В. Бугрій, В. Вербицький, А. Возняк, С. Горбенко, Н. Дмитришина, Л. Єршова, Н. Іваніків, О. Ісайкіна, К. Каліна, С. Кікто, О. Колодійчук, О. Кравченко, Т. Кравченко, І. Крикун, І. Левандовська, Н. Левицька, О. Мкртічян, Р. Новгород-

ський, Н. Останіна, М. Пантюк, Н. Рудницька, Г. Свиридова, Т. Цвірова, Л. Штефан та ін.).

Аналіз історичної, педагогічної, соціально-педагогічної літератури та результатів наведених вище досліджень дали нам змогу з'ясувати, що проблема соціального виховання в закладах позашкільної освіти в Україні в 20–50-ті рр. ХХ ст. не була раніше предметом спеціальних цілісних історико-педагогічних досліджень. Це викликало необхідність подальшого аналізу в історико-педагогічному аспекті особливостей розвитку позашкільних закладів, залежності змісту їх роботи від соціально-економічних умов, виявлення реального стану навчально-виховної діяльності, визначення основних напрямів взаємодії позашкільних навчальних закладів зі школами тощо.

Список використаної літератури

1. Бурим О. В. Соціальне виховання молодших школярів у приватних загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2008. С. 20.
2. Вербицький В. В., Литовченко О. В., Ковбасенко Л. І. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу : колективна монографія / за ред. О. В. Литовченко. Київ, 2012. С. 91–99.
3. Галів М. Д. Проблема формування характеру особистості в історії розвитку української педагогічної думки (60-ті рр. ХІХ – 60-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Житомир, 2007. 20 с.
4. Корнієнко Т. М. Організація дозвілля школярів у вітчизняній педагогічній думці (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Харків, 2011. 20 с.
5. Максимовська Н. О. Теоретичні і методичні засади соціально-педагогічної діяльності зі студентською молоддю у сфері дозвілля : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Харків, 2015. 20 с.
6. Сидор І. П. Організаційно-педагогічні умови дозвіллевої діяльності студентів у педагогічних коледжах Великої Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Тернопіль, 2010. 20 с.
7. Цибулько Л. Г. Соціальне виховання у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20–30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2005. 20 с.
8. Чертова К. М. Розвиток ідей соціального виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці (друга половина ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2007. 20 с.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017.

Климчук В. А. Состояние разработки проблемы социального воспитания детей в учреждениях внешкольного образования в Украине в 20–50-е гг. ХХ в.

В статье представлен системный анализ научных источников информации по проблеме социального воспитания детей в учреждениях внешкольного образования в Украине в 20–50-е гг. ХХ в. По авторской логике, весь массив научных источников был распределен на несколько исследовательских направлений: научные работы, в которых отражены взгляды исследователей на сущность социального воспитания несовершеннолетних; теоретические наработки, в которых освещена специфика досуговой деятельности, и работы, посвященные важным ячейкам досуговой сферы – учреждениям внешкольного образования; историко-педагогические исследования, в которых исследо-

вались направления воспитания детей и молодежи в 20–50-е гг. XX в. Доказано, что затронутая проблема требует дальнейшей углубленной проработки в контексте обострения социальных проблем в Украине и необходимости поиска путей их решения благодаря усилению социально-воспитательного воздействия на подрастающее поколение.

Ключевые слова: социальное воспитание, учреждения внешкольного образования, 20–50-е гг. XX в., подрастающее поколение, историко-педагогические исследования.

Klimchuk V. State of Development of the Problem of out-of-School Activity of Children in Students in Foreign Education in Ukraine in the 20–50's of the XX Century

The article represents a systematic analysis of scientific sources of information about issues of a social upbringing of children in institutions of an out-of-school education in Ukraine in the 20–50's of the XX century. According to the author's logic the whole array of scientific sources was divided into the following research directions: theoretical developments dedicated to a study of psychological and pedagogical aspects of an influence of free time on a development of personality, functions and principles of leisure, study of basic principles an organization thereof, specifics of out-of-school activity; scientific works, wherein views of researchers on an essence of social upbringing of juveniles are highlighted; historical and pedagogical researches, wherein directions of upbringing of children and youth in the 20–50's of the XX century were investigated.

It is established that concerning to a study of the raised issue the following representatives of classical pedagogical thought were addressed thereto: Y. Komensky, A. Makarenko, C. Shatsky, V. Sukhomlinsky, C. Ushinsky, which were linking free development of personality precisely with a proper organization of its life taking into account a factor of free time. Generalization of views of classics of pedagogy and modern scientists allowed the author to state that free time of a child is considered as an important part of an extra-curricular (out-of-school) time, which is a sphere of formation and expression of different levels of free life directly aimed at overall and harmonious development of a personality, its needs, interests and inclinations.

An essence of the term “social upbringing” was opened in a context of an overall problems of juvenile upbringing. It was emphasized that a content, a purpose and means of social upbringing have their own specifics, namely: pedagogically oriented and expedient system of help in upbringing of children, which is necessary in a period of their entry into a social life.

It was proved that the problem raised by an author is needed a further in-depth study in a context of aggravation of social problems in Ukraine and a need to find ways to solve them through strengthening social and educational influence on the younger generation.

Key words: social upbringing, younger generation, institutions of out-of-school activity, historical-pedagogical studies.